

POLITECHNIKA BIAŁOSTOCKA
WYDZIAŁ ZARZĄDZANIA

WYBRANE PROBLEMY
WSPÓŁCZESNEJ POLITYKI:
ASPEKTY TEORETYCZNE I EMPIRYCZNE

POD RED. KATARZYNY CZEREWACZ

Białystok 2009

TAKSONOMIA ORGANIZACJI MIĘDZYNARODOWYCH NA PRZYKŁADZIE ŚWIATOWEJ ORGANIZACJI HANDLU I UNII EUROPEJSKIEJ

• ŁUKASZ NAZARKO •

s t r e s z c z e n i e

Wiek XX można określić mianem „wieku organizacji międzynarodowych”. Pojawienie się na arenie międzynarodowej nowych, innych niż państwa, podmiotów stanowiło przełom w nowożytnych stosunkach międzynarodowych. Niniejszy rozdział bada zjawisko organizacji międzynarodowych w dzisiejszym systemie międzynarodowym. Na wstępie, dokładnie naświetlony jest termin „organizacja międzynarodowa”. Następnie, syntezie poddane zostają motywy i przesłanki powoływania organizacji międzynarodowych. Główną część rozdziału stanowi jakościowa i ilościowa analiza współczesnych organizacji międzynarodowych. Ilustrację do rozważań teoretycznych i taksonomii organizacji międzynarodowych stanowi analiza dwóch organizacji: Światowej Organizacji Handlu i Unii Europejskiej.

1. UWAGI WSTĘPNE

XX wiek doczekał się wielu określeń. „Wiek elektryczności”, „wiek atomu”, „wiek telewizji”, „wiek emancypacji”, „wiek dekolonizacji” to nazwy o wydźwięku pozytywnym. Dramatyczną stroną ubiegłego wieku przypominają określenia „wiek ludobójstwa”, „wiek destrukcji środowiska naturalnego”. Różne grupy „chrzcili” poprzednie sto lat w zależności od zainteresowań, punktu widzenia czy też własnych interesów. Jednym z terminów, które ukuto dla określenia ubiegłego stulecia jest „wiek organizacji międzynarodowych”. Dla większości mało atrakcyjne i nieporównywalne, w porównaniu z przytoczonymi wcześniej przykładami, określenie wskazuje jednakże na fakt, że, przynajmniej dla pewnego grona historyków, prawników, politologów, ekonomistów, gwałtowny rozwój organizacji międzynarodowych w XX wieku ma znaczenie fundamentalne.

Nie ma obecnie dziedziny życia gospodarczego, społecznego, kulturalnego, która nie byłaby przedmiotem zainteresowania jakiejś organizacji międzynarodowej. Nie ma na świecie państwa, które nie byłoby członkiem przynajmniej kilku organizacji międzyrządowych. W każdym zaś państwie, tysiące, a nawet dziesiątki i setki tysięcy osób fizycznych i prawnych należy do międzynarodowych organizacji pozarządowych. Organizacje międzynarodowe są obecnie jednym z podstawowych elementów stosunków międzynarodowych i można przypuszczać, że ich rola będzie stale wzrastać. Funkcje, jakie pełnią w świecie, sprawiają, że nie sposób wyobrazić sobie sytuacji, w której nie istniałyby jako kluczowe instrumenty w rozwiązywaniu złożonych problemów współczesności¹. Wzrastająca – szczególnie dynamicznie od lat sześćdziesiątych – liczba organizacji międzynarodowych, ich różnorodność i siła oddziaływania na politykę wewnętrzną i zagraniczną państw sprawiają, że można mówić obecnie o swoistej międzynarodowej rewolucji organizacyjnej². Intensyfikacja procesów globalizacyjnych we współczesnej gospodarce światowej powoduje, że dla wielu państw i innych uczestników stosunków międzynarodowych, organizacje te stały się elementem poszukiwań nowego układu odniesień między tym, co narodowe, a tym, co globalne.

Niniejszy rozdział stanowi syntezę wiedzy związanej z klasyfikacją organizacji międzynarodowych. Ilustrację do rozważań teoretycznych i taksonomii organizacji międzynarodowych stanowi analiza dwóch organizacji: Światowej Organizacji Handlu (WTO) i Unii Europejskiej³ (UE). O wyborze akurat tych dwóch organizacji przesądziła rola, jaką odgrywają one w kształtowaniu procesów gospodarczych Europy i świata. Należy zaznaczyć, że Polska i część jej otoczenia (Niemcy, Czechy, Słowacja i Litwa) są członkami obu organizacji, co ma bardzo istotny wpływ na kształt ich stosunków wzajemnych oraz kontaktów z innymi państwami. Niniejszy rozdział nie przedstawia pełnej analizy porównawczej tych dwóch organizacji z racji świadomego pominięcia analizy funkcjonalnej, która może stanowić przedmiot odrębnego opracowania.

---

¹ *Organizacje w stosunkach międzynarodowych. Istota, mechanizmy, działanie, zasięg*, wyd. III, T. Łoś-Nowak (red.), Wrocław 1999, s. 11.

² S.P. Huntington, *Transnational Organizations in World Politics*, w: *Perspectives on World Politics*, R. Little, M. Smith (red.), London 1991, s. 213.

³ Dla ścisłości należy wyjaśnić, iż osobowość prawnomiędzynarodowa przysługuje Wspólnocie Europejskiej, a nie Unii Europejskiej. W niniejszym artykule autor zdecydował się używać terminu „Unia Europejska” ze względu na interesujący go całokształt procesów zachodzących w obrębie Unii Europejskiej. Termin „Wspólnota Europejska” został zastosowany jedynie w miejscach, gdzie mowa jest o konkretnych organach Wspólnoty. Wspomniane terminologiczne zawiłości mogą zniknąć po wejściu w życie Traktatu Lizbońskiego, który scali wszystkie formy współpracy w jedną Unię Europejską, będącą podmiotem prawa międzynarodowego.

2. POJĘCIE ORGANIZACJI MIĘDZYNARODOWEJ

Rozważania w tym rozdziale należy rozpocząć od zbadania, co kryje się pod pojęciem organizacji międzynarodowej. Oba człony tego określenia, mimo swojej pozornej „intuicyjnej” oczywistości, wymagają refleksji i sprecyzowania. Celowym jest bliższe przyjrzenie się tym dwóm słowom przed przejściem do szczegółowych refleksji na temat elementów rzeczywistości, na które rzeczony termin wskazuje.

Termin „organizacja” wywodzi się od greckiego *organon*, czyli organ – spełniający wyspecjalizowane funkcje, będący częścią żyjącej (funkcjonującej) większej całości⁴. W interesującym obszarze tematycznym znaczy ono też „wyodrębniona jednostka (...), np. w aparacie państwowym, posiadająca kompetencje do podejmowania decyzji w jego imieniu”⁵. To znaczenie słowa „organ” sprowadza na trop „organizacji”, którą można określić w następujący sposób: organizacja to system złożony z ludzi lub ich grup (państw, związków, stowarzyszeń, kościołów itp.) odgrywających według ustalonych reguł określone role w celu realizowania wyznaczonych celów; główną cechą tego systemu jest to, że w jego imieniu występują i podejmują decyzje stałe organy naczelne⁶.

2.1. ORGANIZACJA W KONTEKŚCIE MIĘDZYNARODOWYM

W połączeniu ze słowem „międzynarodowa”, „organizacja” ma podwójne znaczenie:

- organizacja międzynarodowa jako stan zorganizowania lub proces organizowania stosunków międzynarodowych.

Stosunki międzynarodowe – między państwami, grupami lub jednostkami – nie są zupełnie przypadkowe i chaotyczne, lecz, w mniejszym lub większym stopniu, zorganizowane. Termin „organizacja międzynarodowa” oznacza w tym przypadku całość procesów zachodzących w ramach społeczności międzynarodowej⁷ – procesów organizujących społeczność międzynarodową. Jedną z form (z)organizowania stosunków międzynarodowych są instytucje, czyli „zbiorowe formy organizacji społecznej ustanowione przez prawo lub tradycję”⁸. Instytucjami takimi są na przykład handel, dyplomacja, konferencje oraz właśnie organizacje międzynarodowe w drugim prezentowanym tu znaczeniu.

---

⁴ W. Morawiecki, *Międzynarodowe organizacje gospodarcze, t. I: System organizacji międzynarodowej*, Warszawa 1987, s. 15.

⁵ *Słownik wyrazów obcych PWN*, [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.swo.pwn.pl/haslo.php?id=19680>, data wejścia: 30.08.2006.

⁶ W. Morawiecki, *Międzynarodowe organizacje gospodarcze...*, op.cit., s. 27.

⁷ J. Menkes, A. Wasilkowski, *Organizacje międzynarodowe. Wprowadzenie do systemu*, Warszawa 2004, s. 29.

⁸ M. Duvenger, *The Study of Politics*, Chicago 1972, s. 68.

- organizacja międzynarodowa jako szczególny rodzaj instytucji stosunków międzynarodowych.

W tym przypadku organizacja jest szczególną postacią stosunków międzynarodowych, której członkami są aktorzy tychże stosunków. Istota tak rozumianej organizacji międzynarodowej nie została dotychczas jednoznacznie zdefiniowana ani w normach prawa międzynarodowego, ani w nauce. Nieprzewycięzione dotychczas trudności ze sformułowaniem uniwersalnej, użytecznej i naukowo poprawnej definicji ukierunkowały zapał twórczy badaczy w kierunku opisu organizacji międzynarodowych: ich rodzajów, cech i funkcji. Skupiono się na tym w dalszej części opracowania. W tym miejscu można jedynie przytoczyć szeroką i „bezpieczną”, lecz również niezbyt odkrywczą i mało pomocną, definicję W. Morawieckiego: „*W szerokim znaczeniu za organizację o charakterze międzynarodowym można uważać organizację, której członkami są różnego rodzaju aktorzy szeroko pojmowanych stosunków międzynarodowych*”⁹.

Pierwszy sposób rozumienia organizacji międzynarodowej można uznać obecnie za archaiczny i wyeliminowany z języka nauki w celu zachowania klarowności i jednoznaczności. W kontekście całokształtu stosunków międzynarodowych nie mówi się więc o organizacji międzynarodowej, lecz o systemie międzynarodowym, wspólnocie międzynarodowej, światowym systemie decyzyjnym (*global governance*), natomiast termin „organizacja międzynarodowa” jest zarezerwowany dla określenia szczególnego rodzaju instytucji stosunków międzynarodowych. W liczbie mnogiej problem rozdzielenia definicji przestaje istnieć. W rozdziale stosowany będzie drugi sposób rozumienia terminu „organizacja międzynarodowa”.

2.2. MIĘDZYNARODOWOŚĆ ORGANIZACJI

Termin „międzynarodowe” przypisywany jest Johnowi Benthamowi, który znany jest między innymi ze sformułowania w 1786 roku *Planu Pokoju* (*A Plan for an Universal and Perpetual Peace*) – innowacyjnego, jak na owe czasy, projektu organizacji państw europejskich zawierającego propozycję powołania europejskiego organu sądowno-wykonawczego¹⁰. Słowo „międzynarodowe”, utworzone w celu opisanja stosunków między państwami, zrobiło karierę, mimo że wprowadza zamęt i pytanie o związek między słowami „naród” i „państwo”.

Naród można zdefiniować jako zbiorowość społeczną, którą cechuje „trwała wspólnota kultury” powstała na podstawie wspólnej historii, języka, religii, terytorium, życia gospodarczego oraz świadomości przynależności do wspólnoty¹¹. Państwo zaś, to system o charakterze politycznym, charakteryzujący się zwierzchnictwem nad ściśle ustalonym terytorium oraz szeregiem instytucji regulujących i kontrolujących

⁹ W. Morawiecki, *Międzynarodowe organizacje gospodarcze...*, op.cit., s. 33.

¹⁰ C. Archer, *International organizations*, wyd. II, Londyn 1992, s. 1; J. Menkes, A. Wasilkowski, *Organizacje międzynarodowe...*, op.cit., s. 27.

¹¹ W. Morawiecki, *Międzynarodowe organizacje gospodarcze...*, op.cit., s. 28.

funkcjonowanie jednostek znajdujących się na tym terytorium (czyli władzą). Związek – i różnicę – między państwem i narodem dobrze ilustruje zasada samostanowienia narodów, którą w prosty sposób można wytłumaczyć jako prawo każdego narodu do własnego, suwerennego państwa. Nie znaczy to jednak, że każde państwo na świecie to „własność” danego narodu. W rzeczywistości, jako rezultat procesów historycznych i migracji, prawie wszystkie (o ile nie wszystkie) państwa składają się, w większym lub mniejszym stopniu, z przedstawicieli wielu narodów. Wraz ze wzrostem mobilności ludzi na świecie tendencja ta z pewnością będzie przybierała na sile i państwa będą coraz mniej homogeniczne narodowościowo. Konkludując, państwo i naród to nie to samo.

Wojna, dyplomacja, rokowania – są to elementy stosunków nie tyle między narodami, co między państwami, a ściślej rzecz biorąc – między rządami państw. Stąd, „umowa międzynarodowa” między państwem A i B dotycząca na przykład kontroli handlu toksycznymi odpadami nie odnosi się do porozumienia między przedsiębiorstwami z krajów A i B wytwarzającymi czy przyjmującymi odpady, lecz do umowy między przedstawicielami rządów państw A i B. Bardziej poprawnym byłoby więc użycie terminów „międzypaństwowa” lub „międzyrządowa”.

Od lat sześćdziesiątych XX wieku to wąskie, rządowocentryczne podejście do słowa „międzynarodowe” coraz częściej poddawane jest w wątpliwość. Właściwsze i bardziej odpowiadające rzeczywistości jest włączenie w ramy stosunków „międzynarodowych”, oprócz stosunków międzyrządowych, również działań pomiędzy jednostkami i grupami w jednym kraju a jednostkami i grupami w drugim kraju. Ten drugi, „pozarządowy”, typ związków jest niekiedy określany mianem stosunków transnarodowych (ang. *transnational*). Literatura wyróżnia jeszcze powiązania między pewną gałęzią rządu w jednym kraju z gałęzią rządu w drugim kraju (np. ministerstwa obrony, policja lub służby specjalne), które nie są prowadzone przy użyciu klasycznej dyplomacji i zwyczajnych kanałów polityki zagranicznej. Są one znane pod nazwą stosunków transrządowych (ang. *transgovernmental*). Obecnie, wszystkie wymienione typy związków – międzyrządowe, transnarodowe, transrządowe – występują pod wspólnym szyldem „międzynarodowe”¹².

Menkes i Wasilkowski wyróżniają warunki działania i członkostwa jako kryteria międzynarodowości organizacji, przy czym do uznania organizacji za międzynarodową wystarczy spełnienie przynajmniej jednego. Działania organizacji powinny odnosić się do spraw transgranicznych lub wywoływać skutek transgraniczny. Członkami organizacji powinny być państwa lub ludzie niebędący obywatelami wyłącznie jednego państwa¹³. Tak więc, za organizacje międzynarodowe uznaje się organizacje międzyrządowe (np. Organizację Narodów Zjednoczonych, Organizację Paktu Północnoatlantyckiego, Unię Europejską, Światową Organizację Handlu), jak i całą gamę organizacji, których członkami nie są rządy (lub nie tylko rządy), na przykład: Międzynarodowa Organizacja Pracy, Międzynarodowy Ruch Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksię-

---

¹² C. Archer, *International organizations...*, op.cit., s. 1-2.

¹³ J. Menkes, A. Wasilkowski, *Organizacje międzynarodowe...*, op.cit., s. 56.

życa, Światowa Rada Kościołów, Amnesty International, Lekarze bez Granic, Greenpeace, czy też Międzynarodowy Komitet Ornitologiczny.

3. PRZESŁANKI POWOŁYWANIA I WARUNKI POWSTAWANIA ORGANIZACJI MIĘDZYNARODOWYCH

Powstanie organizacji międzynarodowej wynika z potrzeby współpracy w danym czasie i warunkach występujących w środowisku. Organizacja międzynarodowa jest powoływana, gdy grupa podmiotów stosunków międzynarodowych uświadomi sobie potrzebę trwałej i usystematyzowanej współpracy w celu realizowania wspólnie uzgodnionych zadań. Zainteresowanie współpracą pojawia się wówczas, gdy wspólna potrzeba lub wspólne zagrożenie mają taki charakter i rozmiar, że pojedyncze podmioty nie są w stanie im sprostać lub robią to zdecydowanie gorzej. Organizacji międzynarodowej nie zakłada się ze względów koniunkturalnych na krótki okres. Istotną cechą organizacji jest trwałość współpracy, co znaczy, że względnie trwałe powinny być też zgodne interesy członków¹⁴.

Aby powstała organizacja międzynarodowa, oprócz uświadomionej potrzeby stałej współpracy, zainteresowane podmioty muszą znaleźć się w środowisku, które taką współpracę umożliwi; w środowisku, w którym możliwe są odpowiednio intensywne interakcje międzynarodowe. Organizacja mająca na celu zabezpieczenie płynności finansowej państw członkowskich nie mogłaby powstać, gdyby nie istniała infrastruktura umożliwiająca międzynarodowe rozliczenia i międzynarodowy przepływ pieniądza. Organizacja niosąca międzynarodową pomoc humanitarną podczas klęsk żywiołowych nie powstałaby, gdyby nie było technicznych możliwości bardzo szybkiego transportu towarów i ludzi na dalekie odległości.

Można wyróżnić następujące rodzaje interakcji na poziomie globalnym, które determinują możliwość powstania organizacji międzynarodowej¹⁵:

- komunikacja: przepływ informacji, wymiana światopoglądów;
- transport: ruch osób, przedmiotów materialnych: towarów, własności prywatnej i narzędzi wojennych;
- finanse: przepływ pieniędzy i środków płatniczych.

Wraz ze wzrostem liczby ludności na świecie oraz postępowaniem naukowo-technicznym, możliwości interakcji we wszystkich wymienionych powyżej sferach rosną. Bariery geograficzne, czasowe, techniczne zostały radykalnie obniżone. Postęp w transporcie, przesyłaniu i przetwarzaniu informacji spowodował, że współpraca międzynarodowa zależy teraz w znacznie większej mierze od woli aktorów, a nie od fizycznych i technicznych ograniczeń współpracy.

---

¹⁴ W. Morawiecki, *Międzynarodowe organizacje gospodarcze...*, op.cit., s. 37.

¹⁵ R.O. Keohane, J.S. Nye, *Transnational Relations and World Politics*, Cambridge, Massachusetts 1971, s. xii.

Jak już wspomniano, zainteresowanie współpracą międzynarodową powinno powstawać wówczas, gdy podmioty stosunków międzynarodowych stają wobec zadań, których charakter i skala przerastają możliwości pojedynczych aktorów. Jeżeli ludzkość chce skutecznie przeciwstawić się globalnym problemom, takim jak nadmierny wzrost zaludnienia, ubóstwo, AIDS, zanieczyszczenie i destrukcja środowiska naturalnego, głód, terroryzm, musi użyć do tego globalnych instrumentów. W efekcie, nieuniknione jest przesunięcie środka ciężkości działalności politycznej od suwerennego państwa w kierunku silnych, sprawnie funkcjonujących globalnych instytucji¹⁶.

Organizacja międzynarodowa, oprócz funkcjonowania jako platforma współpracy, może być również areną rywalizacji członków. Często podmioty godzą się na powołanie organizacji, aby nadać rywalizacji pokojowy charakter i łagodzić jej formy. W tym przypadku rywalizacja staje się swego rodzaju współpracą, gdyż podmioty wspólnie ustalają zasady rywalizacji i zobowiązują się do ich przestrzegania. Procesy współpracy i rywalizacji członków w organizacji międzynarodowej są ze sobą nierozzerwalnie związane. Współpraca zawiera elementy rywalizacji, rywalizacja jest też współpracą¹⁷.

4. KLASYFIKACJA ORGANIZACJI MIĘDZYNARODOWYCH

Organizacje międzynarodowe stanowią grupę niezwykle zróżnicowaną pod względem członkostwa, celów, struktury, instrumentów, zasięgu, stąd nie poddają się łatwym zabiegom klasyfikacyjnym. Można je szeregować na bardzo wiele sposobów i używając niezmiernie szerokiego wachlarza kryteriów. Jakakolwiek klasyfikacja ma wartość, o ile pogłębia wiedzę o badanym przedmiocie. Szczególnie w naukach społecznych i prawnych, należy dbać o to, aby klasyfikacja nie stała się „sztuką dla sztuki”, lecz rzeczywiście ułatwiła poznanie przedmiotu studiów¹⁸.

4.1. KLASYFIKACJA ZE WZGLĘDU NA CHARAKTER CZŁONKÓW ORGANIZACJI

Podstawowym podziałem organizacji międzynarodowych jest podział na organizacje międzyrządowe (IGO – *Inter-Governmental Organisation*) i pozarządowe (INGO – *International Non-Governmental Organisation*). Jest to klasyfikacja biorąca pod uwagę rodzaje członków danej organizacji. Międzynarodową organizację międzyrządową można, za Morawieckim, określić jako „system będący zespołem państw, które na podstawie trwałej zgodności interesów w określonym zakresie uczestniczą w procesie ciągłej współpracy”¹⁹; system ten charakteryzuje się określonymi w statucie funkcjami

---

¹⁶ C. Archer, *International organizations...*, op.cit., s. 33.

¹⁷ W. Morawiecki, *Międzynarodowe organizacje gospodarcze...*, op.cit., s. 39.

¹⁸ J. Menkes, A. Wasilkowski, *Organizacje międzynarodowe...*, op.cit., s. 78.

¹⁹ W. Morawiecki, *Międzynarodowe organizacje gospodarcze...*, op.cit., s. 42.

i organami. Wszystkie inne organizacje międzynarodowe należą do kategorii międzynarodowych organizacji pozarządowych.

Podział na IGOs i INGOs ma odzwierciedlenie w prawie międzynarodowym. Karta Narodów Zjednoczonych (KNZ), mówiąc o organizacjach międzynarodowych, odwołuje się do organizacji międzyrządowych. Dostarcza ona także definicji organizacji pozarządowych.

Tabela 1
Rodzaje relacji i organizacji międzynarodowych

państwo A		państwo B
rząd	← IGO →	rząd
resorty rządowe, wojsko, policja, itp.	← TGO →	resorty rządowe, wojsko, policja, itp.
organizacje pozarządowe osoby fizyczne	← INGO →	organizacje pozarządowe osoby fizyczne
organizacje nastawione na zysk	← korporacje transnarodowe →	organizacje nastawione na zysk

Źródło: opracowanie własne na podstawie: C. Archer, *International organizations...*, op.cit., s. 42.

Więcej niuansów do dychotomii IGOs–INGOs wprowadza tabela 1. Wskazuje ona na możliwość istnienia bytów pośrednich w postaci organizacji transrządowych (TGO – *Transgovernmental Organisation*), które są owocami stosunków między organami władzy poszczególnych państw, lecz nie są kontrolowane przez centralne organa polityki zagranicznej swoich rządów²⁰. Takie stosunki mają zazwyczaj charakter nieformalny lub niezinstytucjonalizowany, lecz istnieją też organizacje które bardzo dobrze pasują od kategorii organizacji transrządowych. Są nimi na przykład:

- Międzynarodowy Związek Samorządów Lokalnych²¹ (IULA – *International Union of Local Authorities*);
- Międzynarodowa Rada ds. Eksploracji Morza (ICES – *International Council for the Exploration of the Sea*);
- Międzynarodowa Organizacja Policji Kryminalnych – Interpol,
- Unia Międzyparlamentarna.

Można wyróżnić też organizmy nazwane hybrydowymi pozarządowymi organizacjami międzynarodowymi, których członkami są jednocześnie rządy i aktorzy pozarządowi. Przykładem tego typu instytucji byłaby Międzynarodowa Rada Związków Naukowych (*International Council of Scientific Unions*), której członkami były zarówno

²⁰ R.O. Keohane, J.S. Nye, *Transnational Relations and World Politics...*, op.cit., s. xv.

²¹ Spis stron internetowych wszystkich wymienionych w tekście organizacji znajduje się na końcu rozdziału.

jednostki badawcze i ich grupy, jak również rządy państw²². Obecnie Rada działa pod zmienioną nazwą – Międzynarodowa Rada ds. Nauki (*International Council for Science*), a jej statut z 2002 roku nie przewiduje członkostwa rządów. Jeśli jednak hybrydowa organizacja powołana została w wyniku traktatu lub konwencji pomiędzy rządami, to należy się jej miano organizacji międzyrządowej. Tak jest w przypadku Międzynarodowej Organizacji Pracy, której członkami, oprócz rządów, są związki zawodowe i przedstawiciele pracodawców.

Międzynarodowe organizacje powoływane przez aktorów pozarządowych w celach biznesowych (czyli dla osiągnięcia zysku) to korporacje transnarodowe (TNC – *Transnational Corporation*). Kontrowersje wzbudza kwestia ich miejsca w stosunkach międzynarodowych i pytanie czy można zaliczyć je w poczet INGOs. Bez wątplenia, korporacje transnarodowe mają dużo wspólnego z innymi organizacjami międzynarodowymi. Są to podmioty działające ponad granicami państw, a ich pozycja jako aktora stosunków międzynarodowych umacnia się wraz z przyrostem ich liczby, wzrostem rozmiarów i potęgi finansowej²³. Głównym argumentem przemawiającym przeciwko traktowaniu ich jako międzynarodowe organizacje pozarządowe, jest ich zorientowanie na zysk. Nawet jeśli nie przyzna się TNCs miejsca w katalogu organizacji międzynarodowych, to należy przyznać, że i one – w celach reprezentacyjnych, promocyjnych czy edukacyjnych – mogą formować typowe INGOs (np.: Międzynarodowa Izba Żegluga – *International Chamber of Shipping*, Międzynarodowe Forum Morskie Przedsiębiorstw Naftowych – *Oil Companies International Marine Forum*). Ponieważ rozdział nie dotyczy bezpośrednio tego zagadnienia, spór o zasadność umieszczenia TNCs w katalogu organizacji międzynarodowych nie będzie w tym miejscu rozstrzygany, a został jedynie zasygnalizowany.

Podsumowując, klasyfikacja organizacji ze względu na charakter ich członków wskazuje na dwa zasadnicze typy budulca organizacji międzynarodowych: członków rządowych oraz członków pozarządowych. Mieszanka tych dwóch rodzajów budulca daje w efekcie omówione w tym punkcie spektrum organizacji międzynarodowych.

Zarówno Światowa Organizacji Handlu, jaki i Unia Europejska to organizacje międzyrządowe, gdyż przystąpienie do nich oraz współpraca w ich ramach wiąże się z aktami woli rządów państw przystępujących. Należy dodać wszakże, iż w przypadku Unii Europejskiej sama współpraca ma często charakter transrządowy. Ma to miejsce, kiedy bez nadzoru ze strony centralnych organów polityki zagranicznej, w ramach Unii współpracują między sobą organa władzy, instytucje, organizacje czy osoby fizyczne z poszczególnych państw członkowskich lub kiedy wymienione ciała współpracują bezpośrednio z organami wspólnotowymi.

---

²² A.J.N. Judge, *International Institutions: diversity, borderline cases, functional substitutes and possible alternatives*, w: *International Organizations: A Conceptual Approach*, P. Taylor, A.J.R. Groom (red.), London 1978, s. 57.

²³ L.J. Wells, *The multinational business enterprise: what kind of international organization?*, w: R.O. Keohane, J.S. Nye (red.), *Transnational Relations in World Politics...*, op.cit., s. 113.

4.2. KLASYFIKACJA ZE WZGLĘDU NA ZASIĘG CZŁONKOSTWA

Następnym istotnym aspektem członkostwa w organizacji międzynarodowej jest jej dostępność dla zainteresowanych wstąpieniem do niej. Podział ten rozpatrywany jest najczęściej w kontekście organizacji międzyrządowych, lecz ma on również odbicie wśród INGOs. W tym ujęciu organizacje można podzielić na²⁴:

- powszechne (uniwersalne) – zmierzające do objęcia członkostwem wszystkich państw, osób fizycznych, osób prawnych (w zależności od typu organizacji);
- grupowe – ograniczające sferę potencjalnych członków do podmiotów kryteriami:
  - geograficznymi (np. Unia Afrykańska);
  - etnicznymi (np. Liga Państw Arabskich);
  - religijnymi (np. Organizacja Konferencji Islamskiej);
  - politycznymi (np. Konferencja Ruchu Państw Niezaangażowanych);
  - gospodarczymi (np. Organizacja Państw Eksportujących Ropę Naftową – OPEC);
  - etycznymi (np. Rada Europy);
  - ustrojowymi (np. Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju – OECD);
  - historyczno-personalnymi (np. Wspólnota Niepodległych Państw).

Nierozłącznie związana z tym podziałem jest klasyfikacja organizacji ze względu na możliwość przystąpienia do niej nowych członków. I tak wyróżnia się organizacje²⁵:

- otwarte – przystąpienie do nich możliwe jest dla wszystkich kandydatów, zależne jest jedynie od ich gotowości do wypełniania zobowiązań związanych z członkostwem;
- półzamknięte – występuje z góry zdefiniowany krąg potencjalnych członków;
- zamknięte – po utworzeniu organizacji, przystąpienie do niej nie jest możliwe.

Prawną definicję organizacji uniwersalnej formułuje Konwencja Wiedeńska dotycząca reprezentacji państw w ich stosunkach z organizacjami międzynarodowymi o charakterze uniwersalnym. Artykuł 1.1.2 tejże Konwencji stwierdza, że za „organizację międzynarodową o charakterze uniwersalnym” uznaje się „*Organizację Narodów Zjednoczonych, jej organizacje wyspecjalizowane, Międzynarodową Agencję Energii Atomowej i każdą podobną organizację, której członkostwo i odpowiedzialność posiada zasięg światowy*”²⁶. Uniwersalny i otwarty charakter jasno podkreśla Karta Narodów Zjednoczonych: „*Do Organizacji Narodów Zjednoczonych mogą być przyjęte wszystkie inne państwa miłujące pokój, które przyjmą zobowiązania zawarte w niniejszej Karcie i zdaniem Organizacji, zdolne są i pragną zobowiązania te wykonywać*” (art. 4 ust. 1).

Najczęstszym ograniczeniem powszechności i otwartości występującym przy formowaniu organizacji grupowych jest kryterium geograficzne. Ma się wtedy do czy-

²⁴ J. Menkes, A. Wasilkowski, *Organizacje międzynarodowe...*, op.cit., s. 86.

²⁵ Ibidem, s. 90.

²⁶ Konwencja z 13 marca 1975 r.; tekst polski: *Prawo dyplomatyczne i konsularne. Wybór dokumentów*, oprac. A. Przyborowska-Klimczak, W. Staszewski, Lublin 2001, s. 121-156, za: J. Menkes, A. Wasilkowski, *Organizacje międzynarodowe...*, op.cit., s. 83.

nienia z organizacjami regionalnymi. W KNZ występuje wyróżnienie normatywne organizacji regionalnej (art. 51-54). Odniesienie do regionalizmu znajdziemy też w art. 23 ust. 1, art. 33 ust. 1, art. 47 ust. 4, art. 101 ust. 3 KNZ. Brak jest jednak w Karcie (jak i w innych źródłach prawa) definicji organizacji regionalnej oraz regionu jako takiego.

W literaturze spotyka się bardzo różne poglądy na temat relacji między uniwersalizmem a regionalizmem. Jedni widzą w uniwersalizmie jedyną receptę na bólączki świata, gdyż pomyślność ludzkości jest niepodzielna, a regionalizm traktują jako przejaw światowego nieładu²⁷. Inni, z kolei, widzą w organizacjach regionalnych potencjalne filary światowej społeczności²⁸ i przyszłego rządu światowego²⁹, skuteczne narzędzia osłabiania antagonizmów, zapobiegania konfliktom i tworzenia wspólnoty politycznej³⁰.

WTO jest organizacją otwartą i jest pomyślana jako powszechny (uniwersalny) instrument reżimu handlu międzynarodowego. Każde państwo gotowe do wypełnienia zobowiązań wynikających z aktów prawnych obowiązujących w ramach WTO ma możliwość przystąpienia do organizacji. Z punktu widzenia WTO, Wspólnota Europejska to regionalne ugrupowanie handlowe przyznające swoim członkom większe przywileje niż partnerom spoza ugrupowania. Występują tu zatem konkurencyjne koncepcje regulacji handlu światowego; to gorąco debatowany w literaturze konflikt uniwersalizm *versus* regionalizm. Pytanie o to, czy WTO i UE są wrogami czy sojusznikami w procesie konstruowania globalnej gospodarki, nie znajduje jednoznacznej odpowiedzi.

Unia Europejska jest z kolei organizacją półzamkniętą, ograniczająca grupę potencjalnych członków do państw europejskich, nie definiując jednak pojęcia „europejski”. Szeroka interpretacja „europejskości” wskazuje nie tyle na kryteria ściśle geograficzne, co raczej pewien katalog wartości wyznawanych i stosowanych w polityce danego państwa. Dlatego też potencjalnymi członkami Unii Europejskiej mogą być Turcja, Izrael czy Gruzja.

4.3. KLASYFIKACJA ZE WZGLĘDU NA CELE I SFERY DZIAŁALNOŚCI

Jednym z bardziej oczywistych sposobów klasyfikacji organizacji międzynarodowych jest ich podział ze względu na obszar działalności. Można wyróżnić tu dwa wymiary klasyfikacji³¹:

- 1) zbadanie, czym organizacja powinna się zajmować – te informacje (cele) znajdują się zazwyczaj w podstawowym dokumencie, na podstawie którego organizacja została założona. Nie znaczy to oczywiście, że cele wszystkich członków całkowicie pokrywają się z celami samej organizacji.

---

²⁷ R. Yalem, *Regionalism and World Order*, Waszyngton 1965, s. 141.

²⁸ A. de Russet, *Strengthening the Framework of Peace*, London 1950, s. 159.

²⁹ E.H. Carr, *Nationalism and After*, Londyn 1945, s. 45.

³⁰ J. Menkes, A. Wasilkowski, *Organizacje międzynarodowe...*, op.cit., s. 83.

³¹ C. Archer, *International organizations...*, op.cit., s. 50.

- 2) zbadanie, czym organizacja w rzeczywistości się zajmuje – tu należy przyjrzeć się działalności organizacji i naturze jej inicjatyw.

Stworzenie kompletnej i szczegółowej listy dziedzin, w których obecnie aktywne są organizacje międzynarodowe przekracza nie tylko możliwości autora, ale i każdego badacza organizacji międzynarodowych. Można jednak stosunkowo łatwo wyróżnić szereg syntetycznych obszarów, na których koncentruje się działalność większości organizacji międzynarodowych (tak międzyrządowych, jak i pozarządowych). Te obszary to: pokój i bezpieczeństwo, rozwój gospodarczy, kwestie społeczne, finanse, praca, prawo, wojsko, żywność, rolnictwo, handel, rybołówstwo, surowce, przemysł, energetyka, edukacja, kultura, religia, prawa człowieka, nauka i technologia, zdrowie, ekologia, transport, komunikacja.

Ze względu na zakres działalności, organizacje międzynarodowe można podzielić na:

- 1) organizacje o celach ogólnych – swoimi zamierzeniami i przedsięwzięciami obejmują wszystkie lub znaczną liczbę wyżej wymienionych obszarów.
- 2) organizacje o celach szczegółowych – koncentrują się na jednym obszarze lub jego wycinku.

Ad 1. Najbardziej oczywistym przykładem organizacji o celach ogólnych jest ONZ. Katalog celów ONZ znajdziemy w 1 art. KNZ i tworzą je takie zagadnienia, jak: utrzymanie międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa; rozwijanie przyjaznych stosunków między narodami; rozwiązywanie problemów gospodarczych, społecznych, kulturalnych i humanitarnych; promowanie praw człowieka i podstawowych wolności; koordynacja współpracy międzynarodowej.

Przykładem organizacji o celach ogólnych jest Unia Europejska. *Traktat o Unii Europejskiej* (TUE) do celów Unii zalicza:

- popieranie postępu gospodarczego i społecznego oraz wysokiego poziomu zatrudnienia i doprowadzenie do zrównoważonego i trwałego rozwoju;
- realizację wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa;
- umacnianie ochrony praw i interesów obywateli jej państw członkowskich;
- utrzymanie i rozwijanie Unii jako przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości.

Traktat o Wspólnocie Europejskiej (TWE) dodaje do powyższej tej listy następujące cele (wybrane punkty z art. 2, 3, 4):

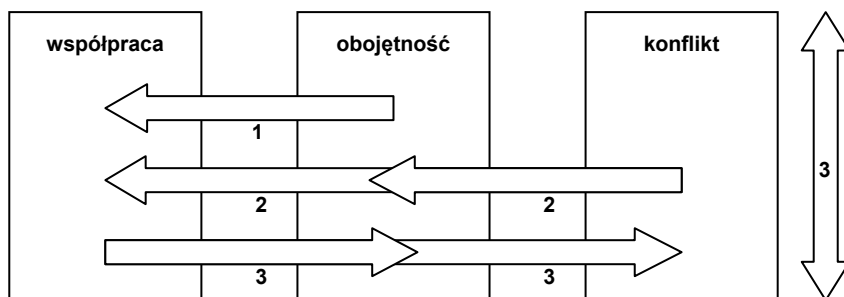
- ustanowienie wspólnego rynku, unii gospodarczej i walutowej;
- ustanowienia wysokiego poziomu ochrony i poprawy jakości środowiska naturalnego;
- osiągnięcie spójności gospodarczej i społecznej oraz solidarności między państwami członkowskimi;
- prowadzenie wspólnej polityki handlowej;
- prowadzenie wspólnej polityki w dziedzinach rolnictwa i rybołówstwa;
- prowadzenie wspólnej polityki w dziedzinie transportu.

Ad 2. Przykładem organizacji o celach szczegółowych jest Światowa Organizacja Handlu. Organizacja ta ma na celu zbudowanie zintegrowanego i trwałego wielostronnego systemu handlu międzynarodowego³².

Organizacje o celach ogólnych i szczegółowych występują zarówno w grupie IGOs, jak i wśród INGOs. Przykładem INGO o celach ogólnych jest Światowa Rada Kościołów. *Konstytucja*³³ określa następujące cele Rady: dążenie do pojednania między kościołami, wspieranie wspólnej działalności misyjnej i ewangelizacyjnej, działania na rzecz pokoju i sprawiedliwości, rozwijanie dialogu z innymi religiami, wspieranie inicjatyw ekumenicznych na poziomie regionalnym, krajowym i lokalnym (art. 3). Międzynarodową organizacją pozarządową o celach szczegółowych jest na przykład organizacja Lekarze bez Granic, zapewniająca pomoc medyczną ofiarom klęsk żywiołowych, konfliktów zbrojnych i epidemii.

4.4. KLASYFIKACJA ZE WZGLĘDU NA WPŁYW NA STOSUNKI MIĘDZY CZŁONKAMI

Klasyfikując organizacje międzynarodowe można rozpatrywać, jaki rodzaj stosunków między swoimi członkami chce wywołać lub wywołuje dana organizacja. Można wyróżnić trzy stany stosunków między dwoma członkami (lub dwiema grupami członków): współpraca, obojętność i konflikt. Każda organizacja ma na celu przeniesienie relacji między członkami z jednego do innego z trzech wymienionych stanów.

Rysunek 1

Organizacja międzynarodowa w kształtowaniu stosunków między członkami

Źródło: opracowanie własne na podstawie: C. Archer, *International organizations...*, op.cit., s. 58.

³² Patrz: Porozumienie z 15 kwietnia 1994 roku z Marrakeszu Ustanawiające Światową Organizację Handlu, [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/04-wto_e.htm.

³³ Tekst angielski: strona internetowa Światowej Rady Kościołów, [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.wcc-coe.org/wcc/who/con-e.html>, data wejścia: 30.08.2006.

Można wyodrębnić 3 teoretyczne modele organizacji:

- 1) organizacje mające na celu popieranie współpracy między członkami nie będącymi w konflikcie; przesunięcie stosunków ze stanu obojętności do stanu współpracy (typ 1 na rysunku 1);
- 2) organizacje usiłujące zapobiec konfliktowi pomiędzy członkami, ewentualnie zniwelować lub osłabić konflikt już istniejący; przesunięcie stosunków ze stanu konfliktu do stanu obojętności lub nawet współpracy (typ 2 na rysunku 1);
- 3) organizacje nastawione na doprowadzenie do konfrontacji między członkami o odmiennych interesach lub między członkami a nie-członkami; przesunięcie stosunków ze stanu współpracy lub obojętności do stanu konfliktu lub utrwalenie stanu konfliktu (typ 3 na rysunku 1).

Zdecydowana większość organizacji międzynarodowych nie odzwierciedla w sposób jednoznaczny jednego z trzech powyższych typów. W rzeczywistości ma się raczej do czynienia z różnymi mieszankami tych trzech teoretycznych modeli z dominacją jednego lub dwóch typów. Naturalnie, przeważają organizacje zorientowane na generowanie postaw współpracy, jednakże należy pamiętać, że funkcją wielu organizacji jest również instytucjonalizacja rywalizacji oraz nadanie ram prawnych konfrontacji (patrz np. art. 42, 53 KNZ). Powstaje pytanie, w jaki sposób ustalić, jak na stosunki między swoimi członkami wpływa omawiana organizacja. Pierwszym krokiem jest na pewno zbadanie podstawowych aktów prawnych, na podstawie których działa organizacja międzynarodowa. Aby uzyskać pełniejszy i bardziej realny obraz, analizę założonych w dokumentach celów i funkcji organizacji warto połączyć z obserwacją jej rzeczywistej działalności i na tej podstawie określić rolę organizacji w ukierunkowywaniu stosunków między członkami.

Światowa Organizacja Handlu powstała i działa w celu ułatwienia członkom wzajemnej wymiany handlowej. Jej działalność nosi znamiona wszystkich trzech opisanych na rysunku 1 modeli:

- ustalenie obowiązujących „reguł gry” w handlu światowym – można to utożsamiać z typem 1,
- pomoc w rozwiązywaniu sporów na tle handlowym poprzez arbitraż WTO (DSB – *Dispute Settlement Body*) – zbieżne z typem 2,
- autoryzacja sankcji handlowych przeciwko członkowi nie podporządkowującemu się regułom WTO – najbliższe typowi 3.

Unia Europejska bez wątplenia spełnia funkcje określone typami 1 i 2. Trudno jednak dostrzec w aktach prawnych i działaniach Unii ślady trzeciego typu oddziaływania na członków. Co prawda Trybunał Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich orzeka wobec oskarżonych państw różnorakie sankcje za łamanie wspólnotowych przepisów, jednak pamiętać należy, że stronami w sprawach przed Trybunałem Sprawiedliwości nigdy nie są dwa państwa. Państwo członkowskie występuje przed Trybunałem Sprawiedliwości jedynie w roli oskarżonego, zaś oskarżającym jest osoba fizyczna lub prawna. W takiej sytuacji trudno mówić więc, że działalność Trybunału generuje konflikty między członkami UE.

Można zauważyć, że zarówno organizacje wyspecjalizowane (WTO), jak i organizacje o celach ogólnych (UE), mogą posiadać całą gamę instrumentów, które w bardzo różnorodny sposób wpływają na swoich członków. W przypadku WTO i UE okazuje się, że Światowa Organizacja Handlu obejmuje wszystkie trzy zidentyfikowane typy oddziaływania na stosunki między swoimi członkami, natomiast Unia Europejska ogranicza się do narzędzi współpracy i łagodzenia konfliktów (typ 1 i 2).

4.5. KLASYFIKACJA ZE WZGLĘDU NA ZAKRES KOMPETENCJI – ORGANIZACJE MIĘDZYPAŃSTWOWE I PONADPAŃSTWOWE

Można wyróżnić dwa modelowo skrajne typy uprawnień decyzyjnych organizacji międzynarodowych³⁴:

- 1) Uprawnienia organizacji są wyraźnie ograniczone normami statutowymi. Decyzje podejmowane są w formie uchwał plenarnych. W sprawach zasadniczych wymagana jest jednomyślność. Wykonanie tych uchwał należy do państw członkowskich, a rola organizacji polega w zasadzie na obsłudze organizacyjnej procesu decyzyjnego. W takim przypadku mówi się o organizacjach międzypaństwowych. Menkes i Wasilkowski w obrębie tej kategorii dokonują jeszcze podziału na organizacje koordynacyjne i organizacje regulacyjne³⁵. Organizacja międzyrządowa może osiągnąć określony poziom autonomii wobec państw członkowskich i zacząć funkcjonować jako niezależny aktor, kierujący się własnym interesem, lecz państwa dysponują siłą zdolną do kontroli takich aspiracji. Egzystencja organizacji jest zależna od „wrażliwości” państwa, tj. od jego zdolności do reagowania na wydarzenia zewnętrzne oraz gotowości do ponoszenia kosztów związanych z działaniami organizacji międzynarodowej. Można więc mówić o różnych stopniach autonomii organizacji, pamiętając jednak, że ostatecznie ich byt jest zależny od woli państw³⁶.
- 2) Organa przedstawicielskie organizacji mają uprawnienia do nakładania na państwa członkowskie nowych, również pozastatutowych, zobowiązań na podstawie decyzji podejmowanych przez organa międzyrządowe większością głosów, a niekiedy nawet przez organa administracyjne organizacji międzynarodowej. Takie decyzje kierowane są nie tylko do państw członkowskich, lecz czasem również bezpośrednio do obywateli lub osób prawnych. Ten model zakłada oddelegowanie przez państwo członkowskie części swoich suwerennych uprawnień na rzecz organizacji. W takie uprawnienia wyposażona jest organizacja ponadpaństwowa (lub ponadnarodowa). Mimo, że brak jest formalnoprawnej bazy do zdefiniowania organizacji ponadpaństwowej, badacze, oprócz elementów już

³⁴ T. Grzeszczyk, *Organizacje międzynarodowe: poradnik metodyczny*, Warszawa 1997, s. 37.

³⁵ J. Menkes, A. Wasilkowski, *Organizacje międzynarodowe...*, op.cit., s. 93, 98.

³⁶ *Organizacje w stosunkach międzynarodowych. Istota, mechanizmy, działanie, zasięg*, Wyd. III, T. Łoś-Nowak (red.), Wrocław 1999, s. 20, 21.

wymienionych, wskazują na niezależność finansową oraz specjalny status funkcjonariuszy jako na cechy charakterystyczne dla tego typu organizacji³⁷.

Powyższy podział umieszcza Światową Organizację Handlu w kategorii organizacji międzypaństwowych. WTO można nazwać stołem negocjacyjnym dla państw członkowskich. Wszystkie decyzje podejmowane są z zasady jednomyślnie. WTO kontynuuje w ten sposób tradycję GATT, która – teoretycznie – ma zapewnić uwzględnienie w negocjacjach handlowych interesów wszystkich członków. Decyzje są podejmowane przez ministrów na konferencjach ministerialnych (minimum raz na dwa lata) lub przez ich ambasadorów i delegatów (którzy spotykają się regularnie w sekretariacie organizacji w Genewie w ramach posiedzeń różnych ciał i grup roboczych). Porozumienia WTO przewidują jednak możliwość głosowania (na zasadzie jeden kraj – jeden głos) w czterech konkretnych przypadkach:

- 1) Interpretacja jakiegokolwiek wielostronnej umowy handlowej może być przyjęta większością trzech czwartych głosów wszystkich członków WTO.
- 2) Konferencja Ministerialna może uchylić obowiązek nałożony na kraj członkowski przez umowę wielostronną również trzema czwartymi głosów.
- 3) Decyzje o zmianie przepisów umowy wielostronnej mogą być podjęte jednogłośnie lub większością dwóch trzecich głosów wszystkich członków, w zależności od natury zmienianego przepisu. W każdym przypadku, zmiana obowiązuje jedynie tych członków, którzy ją zaakceptowali.
- 4) Decyzja o przyjęciu nowych członków jest podejmowana przez Konferencję Ministerialną lub Radę Generalną (*General Council*) większością dwóch trzecich głosów wszystkich członków³⁸.

W tym aspekcie WTO różni się od organizacji takich jak Bank Światowy czy Międzynarodowy Fundusz Walutowy. Po pierwsze, władza leży bezpośrednio w rękach państw członkowskich i nie jest przekazywana radzie wykonawczej czy funkcjonariuszom organizacji. Po drugie, głosy wszystkich członków mają formalnie taką samą wagę (w przeciwieństwie na przykład do MFW, gdzie głosy ważone są sumą wkładu finansowego do Funduszu).

W przypadku dyscyplinowania członków, mamy w WTO do czynienia z procesem, który jest kontrolowany przez członków. Wyroki panelu arbitrażowego, ewentualne sankcje handlowe, czy odwołania są rozpatrywane przez ciało, w skład którego wchodzi przedstawiciele wszystkich państw członkowskich. Nie jest w WTO możliwa sytuacja, która zdarza się w innych instytucjach międzynarodowych, gdzie funkcjonariusze organizacji wywierają presję na członków na przykład poprzez groźbę wstrzymania wypłaty kredytu.

Unię (a właściwie Wspólnotę) Europejską niewątpliwie zakwalifikować można do kategorii organizacji ponadpaństwowych. Decydują o tym następujące cechy charakterystyczne Unii³⁹:

---

³⁷ J. Menkes, A. Wasilkowski, *Organizacje międzynarodowe...*, op.cit., s. 94.

³⁸ *Understanding the WTO*, Geneva 2005, s. 102.

³⁹ J. Menkes, A. Wasilkowski, *Organizacje międzynarodowe...*, op.cit., s. 95.

- posiadanie wyłącznych kompetencji w dziedzinach przekazanych Unii przez państwa w traktatach. Do takich sfer należy handel zagraniczny; w obszarze handlu państwa członkowskie przekazały Wspólnocie pełnię uprawnień. Obecnie rola państw członkowskich w tej dziedzinie sprowadza się do wykonywania decyzji organu administracyjnego Wspólnoty – Komisji Europejskiej;
- posiadanie kompetencji subsydiarnych nieprzewidzianych wyraźnie w traktatach, ale niezbędnych do realizacji celów w traktatach zawartych oraz kompetencji domniemanych (dorozumianych), które mają umożliwić efektywne wykonywanie uprawnień traktatowych;
- wyłączne prawo organu Unii do inicjowania procedury zmiany traktatu oraz wymóg akceptacji przez organ Unii zamiany wprowadzonej przez konferencję międzyrządową;
- zdolność do tworzenia prawa mającego pierwszeństwo przed prawem krajowym państw członkowskich, obowiązującego na ich terytorium stanowiącego źródło praw i obowiązków nie tylko dla rządów, lecz również dla krajowych osób fizycznych i prawnych. Tak silna pozycja prawa wspólnotowego jest w dużej mierze efektem orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich, który wydając sądy na temat natury i skutków prawa Unii, zawsze dążył do maksymalnego wzmocnienia pozycji tegoż prawa oraz jak najszerzego ujęcia kompetencji unijnych organów.

Fundamentalną zasadą określającą zakres władzy Wspólnoty jest zasada ograniczonych kompetencji – kompetencji ograniczonych traktatami. Artykuł 5 TWE stanowi: *„Wspólnota działa w granicach kompetencji powierzonych jej niniejszym Traktatem oraz celów w nim wyznaczonych”*. Artykuł 7 dalej wzmacnia to postanowienie stanowiąc, że każda instytucja Wspólnoty *„działa w granicach uprawnień przyznanych jej niniejszym Traktatem”*. Cytowany art. 5 wprowadza też następujące zasady kształtujące zakres władzy i sposób działania Wspólnoty: zasadę pomocniczości, z której wynikają wspomniane już kompetencje subsydiarne: *„W dziedzinach, które nie należą do jej kompetencji wyłącznej, Wspólnota podejmuje działania, zgodnie z zasadą pomocniczości, tylko wówczas i tylko w takim zakresie, w jakim cele proponowanych działań nie mogą być osiągnięte w sposób wystarczający przez Państwa Członkowskie, natomiast z uwagi na rozmiary lub skutki proponowanych działań możliwe jest lepsze ich osiągnięcie na poziomie Wspólnoty”*. Następny akapit art. 5 TWE ustanawia zasadę proporcjonalności: *„Działanie Wspólnoty nie wykracza poza to, co jest konieczne do osiągnięcia celów niniejszego Traktatu”*.

Koncepcja kompetencji domniemanych (dorozumianych) pozwala instytucjom Unii Europejskiej podejmować decyzje w obszarach, w których traktaty nie dają Unii konkretnych kompetencji, lecz istnieje oczywisty obowiązek lub celowość działania Unii. Artykuł 308 TWE stanowi: *„Jeżeli działanie Wspólnoty okaże się niezbędne do osiągnięcia (...) jednego z celów Wspólnoty, a niniejszy Traktat nie przewidział kompetencji do działania wymaganego w tym celu, Rada, stanowiąc jednomyślnie na wniosek Komisji i po konsultacji z Parlamentem Europejskim, podejmuje właściwe działania”*. Trybunał Sprawiedliwości stosuje doktrynę domniemanych kompetencji – zarówno

w sferze wewnętrznej i zewnętrznej – w celu rozwijania kompetencji Wspólnoty. W sferze wewnętrznej koncepcja kompetencji domniemanych została zastosowana w celu zwiększenia mocy decyzyjnej Komisji⁴⁰. W sferze zewnętrznej, dzięki orzecznictwu ETS Komisja uzyskała wyłączne prawa do zawierania porozumień międzynarodowych nawet w obszarach, których nie obejmują zapisy traktatowe o uprawnieniach Komisji⁴¹.

Jako organizacja ponadpaństwowa z wyłącznymi kompetencjami w dziedzinie handlu, Wspólnota Europejska w 1995 roku stała się członkiem–założycielem innej organizacji – Światowej Organizacji Handlu.

4.6. KLASYFIKACJA ZE WZGLĘDU NA SIŁĘ INSTYTUCJONALNĄ CZŁONKÓW

Organizacje międzynarodowe (w szczególności międzypaństwowe) można podzielić za względu na sposób traktowania członków przez instytucje organizacji, a dokładniej równość lub jej brak w traktowaniu ich członków. Można więc wyszczególnić:

- organizacje, których instytucje dają jednakową siłę każdemu członkowi,
- organizacje, których instytucje różnicują siłę i uprawnienia swoich członków.

Jako przykład organizacji pierwszego typu można podać Unię Afrykańską, której Rada Ministrów oraz Zgromadzenie Głów Państw i Rządów charakteryzują się pełną (wszyscy członkowie są reprezentowani) i równą (każdy członek ma jeden głos) reprezentacją⁴². Do tej kategorii zakwalifikować można też Światową Organizację Handlu. Jej nadrzędny organ decyzyjny to Konferencja Ministerialna, na której reprezentowani są wszyscy członkowie, każdy z nich dysponujący jednym głosem. W aktach prawnych konstytuujących Światową Organizację Handlu nie ma zapisów, które dawałyby jednym członkom większą moc decyzyjną od innych. W regułach WTO wyróżnia się kategorię krajów rozwijających się, którym przysługują szereg przywilejów w stosunku do reszty członków. Przywileje te dotyczą jednak zwolnienia z przestrzegania niektórych zasad WTO i nie dają krajom rozwijającym się większej siły decyzyjnej w porównaniu z innymi członkami. Tym niemniej, można stwierdzić, że istnieje w WTO swoiste różnicowanie członków ze względu na siłę decyzyjną. Ma ono jednak charakter nieformalny lub półformalny i wynika po prostu z rzeczywistej siły gospodarczej i politycznej danego członka. Przykładem tego może być osławiony „zielony pokój” w genewskim sekretariacie organizacji, w którym, za zamkniętymi drzwiami,

---

⁴⁰ Wyrok ETS z dnia 9 lipca 1987 roku w sprawach połączonych 281, 283, 284, 285, 287/85 *Germany, France, Netherlands, Denmark and United Kingdom v. Commission*, European Court reports 1987, s. 3203.

⁴¹ Opinia ETS z dnia 19 marca 1993 roku w sprawie C-2/91, *Konwencja Nr 170 Międzynarodowej Organizacji Pracy dotyczący bezpieczeństwa w użytkowaniu substancji chemicznych przy pracy*, *Opinia odnośnie do drugiego podpunktu art. 228 ust. 1 TWE*, European Court reports 1993, s. I-1061 oraz wyrok ETS z dnia 31 marca 1971 roku w sprawie 22/70 *Commission of the European Communities v Council of the European Communities*, European Court reports 1971, s. 263.

⁴² C. Archer, *International organizations...*, op.cit., s. 63.

najsilniejsi członkowie (w tym zazwyczaj Wspólnota Europejska) uzgadniają między sobą wspólne strategie i wzajemne ustępstwa bez udziału państw uznanych za mniej ważne. Sekretariat WTO nie tylko toleruje takie zachowanie niektórych członków, lecz w pewien sposób je wspiera poprzez udostępnianie infrastruktury i obsługę techniczną takich spotkań. Sekretariat robi to zapewne kierując się przekonaniem, że udzielając pewnych nieformalnych przywilejów niektórym członkom, przyczyni się do końcowego sukcesu wielostronnych negocjacji. Stoi to jednak w sprzeczności z deklarowanej przez sekretarza generalnego WTO Pascala Lamy polityką maksymalnej przejrzystości. Jego koncepcja „zielonego pokoju” jako swoistego komitetu sterującego procesem negocjacyjnym spotyka się ze zdecydowaną krytyką wielu organizacji pozarządowych zainteresowanych handlem międzynarodowym.⁴³

Istnieją wielorakie organizacje różnicujące siłę i uprawnienia swoich członków. Nierówność między członkami organizacji może być wprowadzona poprzez:

- istnienie organów, w których zasiada jedynie ograniczona liczba z góry określonych (w całości lub w części) członków. Przykładami są na przykład:
  - Rada Bezpieczeństwa ONZ – stałe miejsca dla 5 powojennych mocarstw;
  - ciało zarządcze MOP, w którym na 24 miejsca 10 przypada głównym światowym potęgom przemysłowym (art. 7, pkt. 3 Konstytucji MOP⁴⁴);
  - Rada Gubernatorów MFW, organa grupy Banku Światowego i Banku Rozliczeń Międzynarodowych – stałe miejsca dla członków z największym wkładem kapitałowym;
- wążenie głosów w organach organizacji:
  - na podstawie wkładu materialnego do organizacji (MFW, grupa Banku Światowego);
  - na podstawie rozmiarów populacji członków (Parlament Europejski, Walne Zgromadzenie Światowej Rady Kościołów);
- zagwarantowanie prawa weta tylko niektórym członkom (5 stałych członków Rady Bezpieczeństwa ONZ).

Do grona organizacji międzynarodowych, które w swoich (przynajmniej niektórych) organach przyznają członkom zróżnicowaną siłę, zalicza się Unia Europejska. Przydział miejsc w Parlamencie Europejskim odbywa się na podstawie liczby ludności krajów członkowskich. Członkowie Rady Gubernatorów Europejskiego Banku Centralnego są w skomplikowany sposób skategoryzowani w zależności od rozmiaru PKB kraju, który reprezentują (art. 10 pkt. 2 Konstytucji EBC⁴⁵).

---

⁴³ Przemówienie sekretarza generalnego WTO Pascala Lamy w Światowej Radzie Kościołów, 28.06.2006; notatki autora.

⁴⁴ Konstytucja Międzynarodowej Organizacji Pracy, [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.ilo.org/public/english/about/iloconst.htm>, data wejścia: 15.03.2009.

⁴⁵ Konstytucja Europejskiego Banku Centralnego, [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: http://www.ecb.eu/ecb/legal/pdf/en_statute_2.pdf, data wejścia: 30.08.2006.

5. ORGANIZACJE MIĘDZYNARODOWE W LICZBACH

Ze względu na bardzo wysoką niejednorodność i brak centralnego systemu rejestracji, trudno jest podać dokładną liczbę organizacji międzynarodowych istniejących na świecie. Próbę tę podejmuje jednak Związek Międzynarodowych Stowarzyszeń (*Union of International Associations*). Według jego szacunków, na świecie jest obecnie ok. 60000 organizacji międzynarodowych: 12,5% międzyrządowych i 87,5% pozarządowych⁴⁶. Należy však zaznaczyć, że wszystkie tego typu dane, w szczególności odnoszące się do organizacji pozarządowych, mają charakter orientacyjny.

Tabela 2
Dynamika liczby organizacji międzynarodowych na świecie w latach 1849-2005

Lata	Organizacje międzyrządowe	Organizacje pozarządowe	Wszystkie organizacje międzynarodowe
1849	5	5	10
1869	9	23	32
1889	19	67	86
1909	37	176	213
1951	123	832	955
1956	132	985	1117
1964	179	1718	1897
1972	280	3773	4053
1978	289	9521	9810
1985	3546	20634	24180
1987	3897	23248	27145
1989	4068	20063	24131
1991	4565	23635	28200
1993	5103	28901	34004
1995	5668	36054	41722
1997	6115	40306	46421
1998	6250	42100	48350
1999	6415	43958	50373
2005	7350	51509	58859

Źródło: opracowanie własne na podstawie: J. Menkes, A. Wasilkowski, *Organizacje międzynarodowe...*, op.cit., s. 47; *Yearbook of International Organizations, Edition 42, 2005/2006*, Monachium 2006.

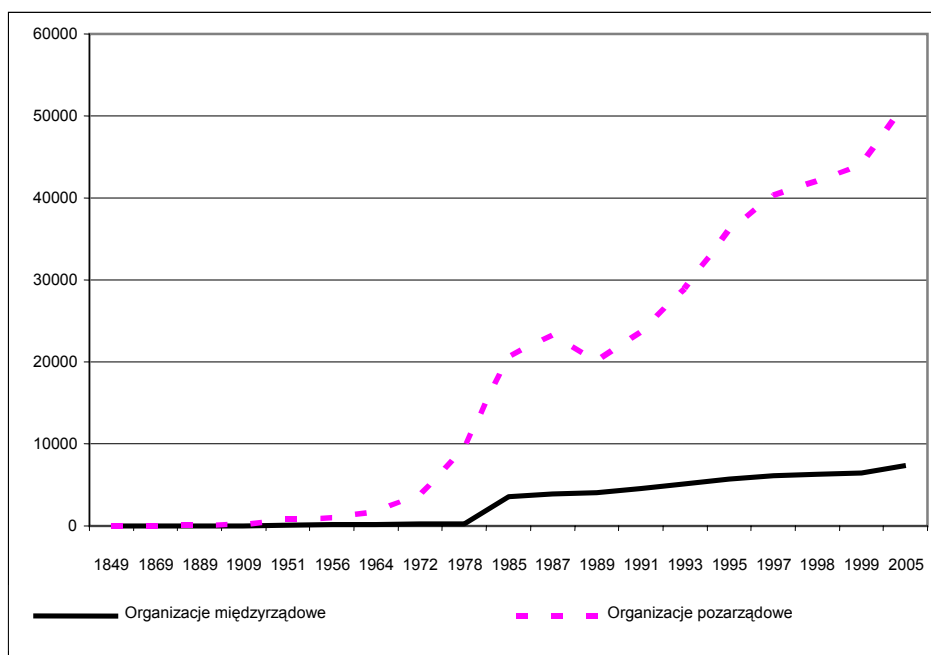
Na wymienione liczby składają się poniższe kategorie organizacji⁴⁷:

- federacje organizacji międzynarodowych;
- organizacje o członkostwie powszechnym;

⁴⁶ *Yearbook of International Organizations, Edition 42, 2005/2006*, Monachium 2006.

⁴⁷ *Ibidem*, s. 2962.

- organizacje o członkostwie międzykontynentalnym;
- organizacje regionalne lub o ograniczonym członkostwie;
- organizacje o specjalnej formie, w tym fundacje i fundusze;
- organizacje krajowe o orientacji międzynarodowej;
- organizacje nieaktywne lub rozwiązane;
- organizacje niedawno ogłoszone lub zaproponowane;
- filie i ciała międzynarodowe;
- zakony, bractwa i świeckie instytuty o charakterze międzynarodowym;
- autonomiczne serie konferencji;
- organizacje aktualnie nieaktywne.

Rysunek 2

Dynamika liczby organizacji międzynarodowych w latach 1849-2005

Źródło: opracowanie własne na podstawie: J. Menkes, A. Wasilkowski, *Organizacje międzynarodowe...*, op.cit., s. 47; *Yearbook of International Organizations, Edition 42, 2005/2006*, Monachium 2006.

Podział na te kategorie odbywa się według następujących kryteriów: cele, członkostwo, struktura, funkcjonariusze, finanse, stosunki z innymi organizacjami, działalność.

Na rysunku 2 uwagę zwraca bardzo dynamiczny wzrost liczby organizacji międzynarodowych w połowie lat siedemdziesiątych XX wieku. Niezaprzeczalny jest sam

fakt stałego wzrostu liczby organizacji międzynarodowych, jednak jego niesłyszana dynamika w omawianym okresie wiąże się raczej ze zmianą kryteriów zliczania organizacji międzynarodowych przez Związek Stowarzyszeń Międzynarodowych, niż ze szczególnym „boomem” organizacyjnym w tamtej dekadzie. Od 1975 roku *Yearbook of International Organizations* uwzględnia w swoim rejestrze nie tylko organizacje wpisujące się w klasyczne pojęcie organizacji międzynarodowej, lecz również ciała o charakterze i orientacji międzynarodowej, które jednak nie w pełni odpowiadają tym kryteriom⁴⁸.

6. PODSUMOWANIE

Do przeszłości odchodzi już głęboko zakorzenione w historii przekonanie, że jedynymi prawdziwymi podmiotami prawa międzynarodowego i pełnoprawnymi uczestnikami stosunków międzynarodowych są państwa. Monopol państwa został przełamany. Na arenę międzynarodową wkroczyli nowi aktorzy (rządowi i pozarządowi), którzy na świat patrzą szerzej i obiektywniej. Podmiotowość organizacji międzynarodowych i ich rola w kreowaniu rzeczywistości (również poprzez kształtowanie reżimu prawnego) jest obecnie bardzo rzadko kwestionowana. Organizacje zawierają umowy z państwami i między sobą. Coraz częściej mogą podejmować kroki dyscyplinujące państwa, a w systemie sądowniczym Unii Europejskiej – również prowadzić spory z państwami przed sądem międzynarodowym⁴⁹.

W przeszłości stosunki międzynarodowe opierały się zasadniczo na relacjach typu państwo–państwo. Obecnie katalog podmiotów stosunków międzynarodowych jest obszerniejszy. Wzrasta znaczenie relacji państwo–organizacja międzynarodowa, państwo–organizacja transnarodowa oraz organizacja międzynarodowa–organizacja międzynarodowa.

Podsumowując treść niniejszego rozdziału należy podkreślić, że sukcesy lub porażki organizacji międzynarodowej zależą nie tyle od jej struktury i formalnoprawnych umocowań, co od zmieniającej się konfiguracji i podziału władzy, rzeczywistego zaangażowania państw członkowskich oraz zasobów, które są poświęcane na funkcjonowanie organizacji⁵⁰. Skuteczność organizacji – która jest kategorią o tyle ważną, co trudną do obiektywnej oceny i porównywania – zależy nie od atrybutów formalnej władzy wobec członków, lecz od rzeczywistej możliwości osiągnięcia porozumienia między nimi⁵¹. Kwestiami zasadniczymi są odpowiedzi na pytania: w jakim stopniu organizacja jest w stanie oddziaływać na rzeczywistość oraz w jakim stopniu kreuje

---

⁴⁸ Z.M. Doliwa-Klepacki, *Encyklopedia Organizacji Międzynarodowych*, Warszawa 1999, s. 43.

⁴⁹ J. Menkes, A. Wasilkowski, *Organizacje międzynarodowe...*, op.cit., s. 221.

⁵⁰ S.J. Michalek, *The League of Nations and the United Nations in the world politics: a plea for comparative research and universal international organizations*, „International Studies Quarterly”, Nr 15, s. 387.

⁵¹ W. Morawiecki, *Międzynarodowe organizacje gospodarcze...*, op.cit., s. 40.

zachowania różnorodnych podmiotów i jednostek. Były brytyjski dyplomata napisał: „ONZ jest zwierciadłem otaczającego świata. Jeśli odbicie jest paskudne, to nie należy za to winić organizacji”⁵². Z równym powodzeniem można to stwierdzenie zastosować do innych organizacji międzynarodowych w XXI wieku.

B i b l i o g r a f i a

Publikacje zwarte:

1. Archer C., *International organizations*, wyd. II, London 1992.
2. Carr E.H., *Nationalism and After*, London 1945.
3. de Russet A., *Strengthening the Framework of Peace*, London 1950.
4. Doliwa-Klepacki Z. M., *Encyklopedia Organizacji Międzynarodowych*, Warszawa 1999.
5. Duvenger M., *The Study of Politics*, Chicago 1972.
6. Gladwyn J., *The free world and the United Nations*, „Foreign Affairs” 1953, t. 31, nr 3.
7. Grzeszczyk T., *Organizacje międzynarodowe: poradnik metodyczny*, Warszawa 1997.
8. Huntington S.P., *Transnational Organizations in World Politics w: Perspectives on World Politics*, R. Little, M. Smith (red.), London 1991.
9. Judge A.J.N., *International Institutions: diversity, borderline cases, functional substitutes and possible alternatives w: International Organizations: A Conceptual Approach*, P. Taylor, A.J.R. Groom (red.), London 1978.
10. Keohane R.O., Nye J.S., *Transnational Relations and World Politics*, Cambridge, Massachusetts 1971.
11. Little R., Smith M., *World Politics*, London 1991.
12. Menkes J., Wasilkowski A., *Organizacje międzynarodowe. Wprowadzenie do systemu*, Warszawa 2004.
13. Michalek S.J., *The League of Nations and the United Nations in the world politics: a plea for comparative research and universal international organizations*, „International Studies Quarterly”, Nr 15.
14. Morawiecki W., *Międzynarodowe organizacje gospodarcze, t. I: System organizacji międzynarodowej*, Warszawa 1987.
15. *Organizacje w stosunkach międzynarodowych. Istota, mechanizmy, działanie, zasięg*, Wyd. III, Łoś-Nowak T. (red.), Wrocław 1999.
16. *Understanding the WTO*, Geneva 2005.
17. Wells L.J., *The multinational business enterprise: what kind of international organization?, w: Transnational Relations in World Politics*, R.O. Keohane, J.S. Nye (red.), Cambridge, Massachusetts 1971.
18. Yalem R., *Regionalism and World Order*, Waszyngton 1965.
19. *Yearbook of International Organizations, Edition 42, 2005/2006*, Monachium 2006.

Zasoby internetowe:

1. Europejski Bank Centralny, [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.ecb.eu>.
2. Lekarze bez Granic, [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.msf.org>.
3. Konferencja Ruchu Państw Niezaangażowanych, [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.e-nam.org.my>.
4. Liga Państw Arabskich, [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.arableagueonline.org>.
5. Międzynarodowa Izba Żegluga, [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.marisec.org>.

---

⁵² J. Gladwyn, *The free world and the United Nations*, „Foreign Affairs” 1953, t. 31 nr 3, s. 390.

6. Międzynarodowa Organizacja Pracy, [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.ilo.org>.
7. Międzynarodowa Organizacja Policji Kryminalnych – Interpol, [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.interpol.org>.
8. Międzynarodowa Rada ds. Eksploracji Morza, [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.ices.dk>.
9. Międzynarodowa Rada ds. Nauki, [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.icsu.org>.
10. Międzynarodowe Forum Morskie Przedsiębiorstw Naftowych, [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.ocimf.com>.
11. Organizacja Konferencji Islamskiej, [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.oic-oci.org>.
12. Organizacja Państw Eksportujących Ropę Naftową, [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.opec.org>.
13. Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD), [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.oecd.org>.
14. Rada Europy, [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.coe.int>.
15. Słownik Wyrazów Obcych PWN, [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://swo.pwn.pl>.
16. Światowa Organizacja Handlu, [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.wto.org>.
17. Światowa Rada Kościołów, [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.wcc-coe.org>.
18. Wspólnota Niepodległych Państw, [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://cis.minsk.by>.
19. Unia Międzyparlamentarna, [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.ipu.org>.
20. Unia Afrykańska, [Dokument elektroniczny]. Tryb dostępu: <http://www.africa-union.org>.

---

a b s t r a c t

CLASSIFICATION OF INTERNATIONAL ORGANISATIONS ON THE EXAMPLE OF THE WORLD TRADE ORGANISATION AND THE EUROPEAN UNION

The XX century may be named the „age of international organisations”. The emergence of actors different from states at the international scene was a major breakthrough. The chapter explores the phenomenon of international organisations in the current world system. At the outset the term „international organisation” is analysed. Further, the principal premises and motives for establishing international organisations are presented. The main body of the chapter is constituted by qualitative and quantitative study of contemporary international organisations. Theoretical considerations are illustrated by the analysis of two international organisations: the World Trade Organisation and the European Union. The study shows that international organisations are taking a prominent place in the international relations of the XXI century and one may expect their role to be gradually increasing.